

**NAKŞÎ-HÂLİDÎ ŞEYHİ HAMZA NİGARÎ'NİN İSTEĞİYLE YAZILAN
BİR EHL-İ BEYTİ MÜDAFAA RİSALESİ: "RİSÂLE FÎ TA'N Lİ-MEN
HÂLEFE ALİ RADİYALLAHU TEÂLÂ ANH"**

Fatih ÇINAR**

Öz

Hamza Nigârî (ö.1886), Amasya'da vefat eden Nakşibendiyye tarikatının Hâlidiyye koluna mensup bir mürşid-i kâmilidir. Nigârî, tasavvufî kişiliği, şiirdeki gücü, aşkın rehberliğinde öngördüğü manevî gelişim seyri, yetiştirdiği talebeleri ve eserleri ile döneminde etkin olduğu gibi takipçileri kanalıyla günümüzde de tesirini sürdüren bir sûfidir. Aynı zamanda Nigârî, Anadolu'da birçok merkez olmak üzere, farklı yerleşim merkezlerine yaptığı yolculuklar ve Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı Devleti'nin yanında katıldığı fiilî mücadele ile de tarihte iz bırakmış bir şahsiyettir. Nigârî, tasavvufî düşüncesini aşk, vahdet-i vücûd ve ehl-i beyt sevgisi temelleri üzerine inşa etmiştir. Onun için şeyhi "Nigârî'nin mürşidi aşktır." sözlerini sarf etmiştir. Nigârî'nin coşkun bir üslupla şiirlerinde dile getirdiği ifadeleri çerçevesinde aşka dair görüşleri çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Yine onun İbnü'l-Arabî tarafından sistematize edilen vahdet-i vücûd fikrinin hararetli savunucularından olduğu ve bu konuya dair değerlendirmeleri de gündeme getirilmiştir. Hamza Nigârî'nin ehl-i beyt sevgisi ve onların haklarını savunma konusundaki görüşleri, bazı çalışmalar arasına serpiştirilmiş vaziyette tespit edilmiş olsa da bu konudaki görüşleri detaylı olarak ele alınmamıştır. Bu alandaki eksikliği bir nebze olsun giderebilme adına bu çalışmada Nigârî'nin şiirleri dışında ehl-i beyt ile ilgili görüşlerini yansıtan ve yeni tespit edilen "*Risâle fi ta'n limen hâlefe Ali Radıyallahu Teâlâ anh*" adlı eser üzerinde durulmuştur. Bu risâle, Nigârî'nin tavsiyesi

* Geliş Tarihi / Received Date : 24.04.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date : 30.06.2019

** Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Doktora Öğrencisi. cinar.fatih.58@hotmail.com.
ORCID ID: 0000-0001-8192-1274

üzerine, ehl-i beyte reva görülen zulümleri kınamak, bu zulümleri yapanların yanlışlarını ortaya koymak ve ehl-i beytin nesep ve mücadele noktasında temiz ve haklı olduğunu beyan etmek üzere kaleme alınan bir çalışmadır. Bu risâle ile Nigârî'nin ehl-i beyt konusuna bakışını daha net bir şekilde tespit etmenin yanında, Nigârî'nin yolunu takip edenlerin dinî ve vicdânî dayanakları nasıl yorumladıklarına dair de veriler de ortaya konulmuş olacaktır. Çalışmanın sonunda risâlenin tercümesi de yer almaktadır. Tercümede metnin aslına bağlı kalma noktasında titizlik gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nigârî, Tavsiye, Ehl-i Beyt, Savunma, Risâle.

**THE DEFENSE EPISTLE OF THE AHL EL BAYT WRITTEN BY THE
REQUEST OF NAKSHI-HÂLIDÎ SHEIKH HAMZA NIGÂRÎ: "RISÂLE
FÎ TA'N LI-MEN HÂLEFE ALI RADIYALLAHU TEÂLÂ ANH"**

Abstract

Hamza Nigârî is a murshid-i kâmil, a member of the Hashidiyya branch of the Nakshibendiyya sect, who died in Amasya. Nigârî is a Sufi who continues to exert influence with his followers as well as his mystical personality, the mighty power, the spiritual development movement foreseen in the guidance of love, and the works and works he has produced. At the same time, Nigârî is a person who has left many traces in Anatolia with his journeys to different settlement centers and with the de facto struggle he participated with the Ottoman Empire in the Ottoman-Russian war. Nigârî built the mystical thought on the basis of love, wahdat al-wujud and the love of the Ahl al-Bayt. For him the shaykh "Nigârî's guide is a love. "He said. Nigârî's expressions of love in his expressions expressed in his poetry with an enthusiastic style have been subject to various studies. It is also noted that he was from the heated defenders of the idea of wahdat al-wujud, which was systematized by Ibn al-Arabi, and his evaluations of this subject. Hamza Nigârî's views on the defense of the love of the people and their rights have been interspersed among some studies, but their views have not been discussed in detail. In this work, in order to be able to get rid of the shortage in this area, it is emphasized that the work of "Risâle fî ta'n limen hâlefe Ali Radiyallahu anh", which reflects the views of Nigârî besides his poems about Ahl al-Bayt. This treatise is a study taken on Nigârî's recommendation to condemn the atrocities seen by the Ahl al-Bayt, to reveal the wrongs of those who commit these atrocities, and to declare that they are clean and right at the point of struggle. In addition

to establishing a clearer picture of Nigârî's view of the Ahl al-Bayt, this treatise will also reveal how Nigârî interprets the religious and conscientious bases of followers. At the end of the work, the translation of the treatise is also included. it was done by showing meticulousness at the point where the text was actually connected.

Keywords: Nigârî, Advice, Ahl al-Bayt, Tractate.

GİRİŞ

Hamza Nigârî, on dokuzuncu yüzyılda Alevi ve Sünnî yorumlar arasında Alevi veya Şîî eğilimli olmakla ithamlara maruz kalan isimlerden birisidir. Ehl-i beyte beslediği derin sevgi, Nigârî'nin şiirinde sert söylemlere ve Muâviye taraftarlarını küfürle suçlayan bazı aşırı ifadelerle dönüştüğü için bazı çevreler Nigârî'yi Alevî olarak kabul etmiş ve bazıları da onu Şîî eğilimlere sahip olmakla itham etmiştir. Aslında Nigârî, aşk, vahdet ve ehl-i beyt sevgisi üzerine inşa ettiği tasavvufî kişiliği ile döneminde büyük çaplı etkiye sahip olmuş aktif bir gönül insanıdır.¹ Onun ehl-i beyte yapılan zulümlere sessiz kalmamak ve ehl-i beytin hakkını savunmak konusunda tavrını net bir şekilde ortaya koyma çabası, onu ehl-i beyt konusunda ilim, tarihî veriler ve siyasî gelişmeler gibi başlıkları göz önünde bulundurarak konuyu değerlendirmekten uzaklaştırmış ve hissî bir refleks ile Muâviye taraftarlarına ağır ithamlarda bulunan bir noktaya getirmiştir. Nigârî, tesir halkasındaki genişleme dolayısıyla Osmanlı yönetimine ihbâr edilmiş, ehl-i beyte duyduğu derin sevgisini ifade etmek için dile getirdiği şiirleri ve hissî olarak davranması sebebiyle sahabeden bazı isimlere gösterdiği sert tepki dolayısıyla onun toplum üzerinde olumsuz etkilerini kırmak için takibata uğramasına sebep olmuştur. Nigârî, melâmî neşvesi ve kimseye minnet etmeyen yapısı nedeniyle, konu olduğu şikâyetler neticesinde Harput'a sürülmüş ve burada vefat etmiştir.²

¹ Hayatı, eserleri ve tasavvufî görüşleri için bk., Fatih Çınar, *Hamza Nigârî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi* (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2009), 9-115.

² Mahmud Kemal İnal İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969), 3: 1209; Mehmet Rıhtım, "XV-XIX. Asırlarda Azerbaycan'da Nakşbendiyye Süfileri", *Journal of Qafqaz University*, 22 (2008): 8-10; Kadir Özköse, "Erzurum'da Faaliyet Yürüten Hâlidî Şeyhleri", *Türk İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu*, ed. Muhammed Hanefi Palabıyık (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2006), 289-290; Ahmet Cahit Haksever, "Osmanlı'nın Son Döneminde Islahat ve Tarikatlar: Bektaşilik ve Nakşibendilik Örneği", *Ekev Akademi Dergisi* 123/38 (2009): 39-57.

² Haksever, "Osmanlı'nın Son Döneminde Islahat ve Tarikatlar: Bektaşilik ve Nakşibendilik Örneği", 39-57.

Tartışmaların odağındaki isim Nigârî ise Alevî ve Sünnî, Şîî veya başka bir mezheple anılmayı suni bir ayırım olarak görmüş ve kendisini de taraftarlarını da her türlü sifattan sıyrılarak hakiki Müslümanlık peşinde olan kimseler şeklinde tanımlamıştır.³ Nigârî, birçok eleştiriye maruz kalmasına rağmen, inandığı değerlerden taviz vermemiş ve kimseye de minnet etmemiştir. Amasya'da onun popüleritesinin artması bazı kesimlerin kıskançlık duygularını kabartmış ve çeşitli oyunlarla Nigârî, Amasya'dan uzaklaştırılmıştır. Nigârî aşk, vahdet ve ehl-i beyt olmak üzere üçlü bir sacayağı üzerine kurduğu düşünce sistemini dile getirirken kullandığı sert ve hakaret varan üslubu nedeniyle hakkında oynanan oyunların aleyhine dönmesine zemin hazırlamıştır.⁴ Nigârî'nin bu tavrını Divan'ında ve diğer eserlerinde rahatlıkla görmekteyiz. Onun bu noktadaki tavrını takipçilerinde de görmekteyiz. Bunun en güzel göstergesi, çalışmaya konu olan Mîr Hasan Efendi ve "*Risâle fî ta'n li-men hâlefe Ali radiyillâhu anhu Teâlâ*" adlı eseridir. Zaten bu eser, Nigârî'nin tavsiyesi üzerine kaleme alınmıştır ve Nigârî'nin üslubunu aynen yansıtmaktadır.

Makalede, Nigârî'nin hayatı ve eserlerine kısaca değinildikten sonra, tasavvufî düşüncesinin ana hatlarına yer verilmiş ve özellikle ehl-i beyt sevgisine dair bazı vurgular yapılmıştır. Akabinde tanıtımını yaptığımız risâlenin teknik bazı özellikleri dile getirilmiş ve müellifi hakkında kısa da olsa bilgi sunulmuştur. Risâlenin tercümesinin takdim edildiği bölümün ardından sonuç ve değerlendirme kısmıyla makale sona erdirilmiştir. Bu makalede amacımız risâleyi tanıtmak ve tercümesini sunmak olduğu için risâlede dile getirilen düşüncelerin değerlendirmesine yer verilmemiştir. Risâle, mezhepler tarihi, âyetlere getirilen yorumlar itibarıyla tefsir, kullandığı hadisleri değerlendirme kriterleri yönüyle hadis ve bu konulara sûfî bir zihniyetin bakışını tespit edebilme gayesiyle tasavvufî açılardan değerlendirilmeye müsait bir çalışmadır.

1. MÎR HAMZA NİGÂRÎ, GENEL OLARAK TASAVVUFÎ DÜŞÜNCESİ VE EHL-İ BEYT SEVGİSİ

Nigârî, Karabağ'ın Perküşad kasabasında 1805 veya 1815 yılında dünyaya gelmiştir. Tam adı "Seyyid Mîr Hamza Nigârî"dir. Nigârî'nin babası Emir Paşa (ö.?), dedesi ise Seyyid Rıza (ö.?)'dir. Atalarından Şeyh Seyyid Muhammed Şemsüddin, Medine'den Karabağ vilâyetine hicretle "Çiçimli/Cicim" köyüne yerleşmiştir. Nigârî'nin babası Emir Paşa, kaynaklarda âlim ve sâlih bir kimse

³ Eşlen Musayev, "Mir Hamza Nigârî Karabağ", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 6 (2001): 245.

⁴ Mustafa Kara, "Harput'ta Bir Derviş Şair: Nigârî", *Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu Bildirileri*, ed. Fikret Karaman (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi, 2005) 179–198.

olarak tanıtılmaktadır. Annesi “Kız Hanım” olarak da bilinen Hayrunnisa Hanım’dır. Nigârî'nin babası Emir Paşa, Dağıstan halkından biriyle muhasebe ve galebe etmesinden dolayı Kızılbaş Beyleri'nin bazı devlet adamlarını tahrik etmeleri üzerine şehit edilmiştir.⁵

Şemahi/Şamahı ve Şeki kasabalarında ilim tahsil etmeye başlayan Nigârî, özellikle Arapça ve Farsça alanlarında söz sahibi olmuştur. Nigârî, Karapirim Köyü'nde bulunan Karakuş Mahmûd Efendi ismiyle meşhur bir âlimin derslerine devam etmiş, birkaç sene sonra da Seki/Şeki kasabasındaki Şikest Abdullah Efendi'den Mutavvel'e kadar ders okumuştur.⁶

Nigârî, dinî ilimlerde belirli bir mertebeye ulaştıktan sonra maneviyata eğilim duymuş ve bu niyetle zamanının meşhur sûfisi Mevlâna Hâlid-i Bağdadî'nin (ö.1242-43/1827) manevî eğitimine dâhil olmak arzusuyla Harput'a gelmiştir. Burada, Bağdadî'nin vefat ettiğini öğrenince onun halifelerinden birisi olan ve o gün için Sivas'ta halifelik görevini yerine getiren İsmail Şirvânî'ye (1268(?)/1853(?)) intisap etmiştir.⁷ Şirvânî, tasavvuf tarihinde batılların ve Rus tarihçilerin “Müridizm” olarak adlandırdığı hareketin liderliğini yapmış bir şahsiyettir. Bu hareket, genel olarak Kafkas halklarının Rusya'nın yayılmacı politikasına karşı vermiş oldukları direniş hikâyesinin adıdır. Bu mücadelede mürîd ve dervişlerin sayısı çok fazla olduğu için “Müridizm” adıyla anıla gelmiştir. Yine bu mücadeleye Kafkasya'da meydana geldiği için “Kafkas Savaşları” veya dağlı kavimler ile yapılmasından dolayı “Dağlıların Savaşları” da denilmiştir. Bu hareketin temsilcilerinden birisi olan Nigârî, Rusların Anadolu'yu işgal ederek Erzurum'a kadar gelmeleri üzerine Anadolu'da başlatılan mücadeleye ki bu mücadele halk arasında “93 Harbi” olarak bilinir, müritleri ile beraber katılmış ve yaklaşık üç yıl bu cephede Rus ordusu ile çarpışmıştır.⁸ Bu da Nigârî'nin, İsmail Şirvânî, Şeyh Şamil ve diğerleri gibi bağımsızlık ve vatan sevgisini göstermesi açısından son derece önemlidir.⁹

⁵ Yavuz Akpınar, *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1994), 465; Tariyel Cahangir, *Mîr Sa'di Ağa*, (Bakü: Azerbaycan Millî Ensiklopediyası, 2001) 181.

⁶ Turan Böcekçi, *Amasya Evliyalari*, (Amasya: Lazer Ofset Matbaası, 2002), 71-72; Osman Fevzi Olcay, *Amasya Ünlüleri*, Hazırlayan: Turan Böcekçi, (Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2002), 44-45.

⁷ İbrahim Yıldırım, “Azerbaycan'dan Amasya'ya Taşınan Türk Kültürü ve Şirvanlılar”, *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, ed. Yavuz Bayram (Amasya: Amasya Üniversitesi Yayınları, 2007), 1: 270.

⁸ Alexandre Bennigsen, *Sûfi ve Komiser*, trc. Osman Türer, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1988), 93-94; Mehmet Fatsa, *Tasavvufta Mekkî Kolu*, (İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2000), 72.

⁹ Zülfiyar Nabiyev, *Azerbaycan'da Tasavvufî Hareketler*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004): 89-94.

“Dîvân-ı Seyyid Nigârî(Türkçe)”, “Dîvân (Farsça)”, “Nigâr-nâme”, “Sâki-nâme”, “Heşt-Behişt”, “Çay-nâme” ve “Tavzîhât” adlı eserleri bulunan Nigârî, Harput’ta 17 Muharrem 1304 (M.16 Ekim 1886) tarihinde vefat etmiş ve vasiyeti gereği naaşı sevenleri tarafından Amasya’ya götürülmüştür. Nigârî’nin kabrinin yanında, iki kabir daha bulunmaktadır ki, bunlardan bir tanesi oğlu Sirâcüddîn’e, diğeri ise Nigârî’nin halifelerinden, türbenin etrafında bulunan camiye yaptırıp¹⁰ uzun yıllar burada müderrislik görevini ifa eden ve makaleye konu olan Risâle’yi kaleme alan Mir Hasan Efendi’ye aittir.¹¹

Nigârî, tasavvufî kişiliğini iman, ibadet ve ahlâk ilkeleri üzerine bina etmiştir. O, bu ilkeleri, ihlâs ile desteklemeyi sisteminin en temel şartı olarak görmüştür. Nigârî, tasavvufî sistem içerisinde aşkın ayrı bir yeri ve önemi olduğuna inanan sûfilerdendir. Aşk, Nigârî için vazgeçilmezdir. Hatta aşk onun nazarında kemale ermenin ilk şartıdır. Ona göre, aşkla yanabilmek, onun ateşinde eriyebilmek tasavvufun ana hedefidir. Aşk, kişinin ötelere ötesine gidebilmesi için gerekli olan yegâne etkidir. Bu fikri savunan Nigârî’nin kendisi de aşk ile yok olmuş ve kemale ermiştir. Öyle ki Nigârî’den bahseden kaynakların hepsi de onun bu yönüne, sanki üzerinde söz birliği etmişçesine vurgu yapmaktadır. Nigârî’yi en iyi tanıyan, onun manevî gelişimini adım adım takip eden üstadı İsmail Şirvânî bu konuda: “*Mir Hamza, aşkı ilâhî ile mahv-i vücûd etmiştir. Ânın mürşidi aşktır.*” ifadesini kullanmıştır.¹²

Hamza Nigârî, İbnü’l-Arabî ve onun yolundan gidenlerin sıkı bir takipçisidir. O, İbnü’l-Arabî’nin “Vahdet-i vücûd” nazariyesini benimsemiş ve İbnü’l-Arabî’yi büyük bir veli olarak kabul etmiş sûfilerdendir. Vahdet halini sûfinin eline geçen en önemli fırsat olarak gören Nigârî, gerçek hayatı elde etme vesilesi olarak gördüğü aşk ile vahdet tecrübesi arasında da bağ kurmuştur. Bu düşüncesini şu şiirinde dile getirmiştir:

“Tâlîbe gûşe-i vahdet gibi mekteb olmaz,

Perveriş eylemeğe aşk gibi âb olmaz.” (Divan G305/1).

¹⁰ Ali Rıza Ayar – Recep Orhan Özel, “Osman Fevzi Olcay’ın “Menâkıb-ı Mir Hamza Nigârî” Adlı Risâlesi”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2014): 196.

¹¹ İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, 3: 1210; Musayev, “Mîr Hamza Nigârî Karabağî”, 241-246; Özköse, “Erzurum’da Faaliyet Yürüten Hâlîdî Şeyhleri”, 289-290; Pervane Bayram, “Azerbaycan ve Türkiye’de Yayımlanan Seyyid Nigârî Divanları Hakkında”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7/1 (2012): 407-415; A. Azmi Bilgin, “Nigârî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 13: 85-87; Nigârî, *Divân*, haz. A. Azmi Bilgin, (İstanbul: Kule Yayınları, 2003): XII.

¹² İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, 3: 1210.

Nigârî;

“Meyhâne-i vahdetde bir kâr iledir herkes,

Ne geşt ü güzâr eyler ne seyr ü sefer ister.” (Divan G169/2) dizesinde ise herkesin vahdet deryasında bir işle meşgul olduğundan ve vahdet neşvesini elde edenlerin seyr ü sefer halinde oluşlarından bahsetmiştir. Vahdet düşüncesinin temeli olan Hakk ile birlikte olmak ve Hakk'tan zâhirde uzak olup bâtında yakın bulunmak tecrübesini de konu edinmiştir. O, şunları söylemiştir:

“Dildâr iledir şâm u seher gönlümüz amma

Zâhirde irâğız veli mânada kariniz.” (Divan G 287/3).¹³

Nigârî'nin tasavvufî düşüncesinin üçünü sacayağı ehl-i beyt sevgisidir. O, ehl-i beyt sevgisini Hakk'ın bir lütfu olarak görmekte, onlara yapılan zulümleri ve bu zulümleri yapanları lanetlemeyi Hz. Peygamber'e (sav) duyulan sevginin bir göstergesi olarak kabul etmektedir. O, bu fikirlerini şu şiirinde ifade imkânı bulmuştur:

“Âl-i Muhammede buğz-ı 'adâvet,

Evlâd-ı Süfyânın şekâvetidir.

Nesl-i Muhammedi sevmek istemek,

Hakkın bize başka kerametidir.

Sülâle-i tâhireye cân virmek

*Mîr Nigârî'nin siyâdetidir.”*¹⁴

Nigârî, ehl-i beyti sevmek ve onların yolunu takip etmek konusundaki hassasiyetini ifade ederken zaman zaman aşırı ifadeler kullanmış, bu aşırılığın dolayısıyla da Alevî bir düşünce yapısına sahip olmakla itham edilmiştir. Aslında o, ehl-i beyte yapılan zulümler karşısında onlara duyduğu sevgi nedeniyle tarafsız ve sessiz kalınmasına tepki olması düşüncesiyle bu aşırı ifadeleri sarf etmiştir. Onun ehl-i beyti savunma ve onları sevmek konusundaki

¹³ Pervane Bayram, “Seyyid Nigârî'de İbnü'l-Arabî Tesiri ve Vahdet-i Vücut”, *Doğu ve Batı: Ortak Manevî Değerler, Bilimsel - Kültürel İlişkiler* [Profesör Aida İmanquliyeva'nın Doğumunun 70. Yılı Anısına Düzenlenen Uluslararası İbn Arabî Sempozyumu Makaleleri (9-11 Ekim 2009-Bakü)], (İstanbul: İnsan Yayınları, 2010), 245-266.

¹⁴ Nigârî, *Dîvân*, 172.

tavrı, ehl-i beytten taraf olduğunu ve bu konuda tarafsız olanın bertaraf olacağı yönündeki kanaatinden hareketle şekillenmiştir. Nigârî, ehl-i beytten yana tavır sergilemek ve onlara reva görülen zulümleri en üst perdeden dile getirmek için şiirin gücünden de istifade etmiş fakat diğer taraf olarak nitelediği Muâviye b. Ebî Süfyan ve oğlu Yezîd başta olmak üzere birçok isme hakarete varan ifadeler kullanmış ve onları dinin dışında gören bir anlayışla hareket etmiştir. Onun bu tavrını şu şiirinde net olarak görmekteyiz:

*“Ey Mu’âvîler ümmeti v’ey düşmen-i Muhammedî,
Siz küfrânî biz şükrânî siz bir taraf biz bir taraf.*

*Sizler tuğyânî milleti bizler Muhammed ümmeti,
Siz Mervânî biz Kur’ânî siz bir taraf biz bir taraf.*

*Siz Mervânî cehennemî biz Muhammedî cennetî,
Siz şeytânî biz Rahmânî siz bir taraf biz bir taraf.*

*Siz Mu’âvîler askeri biz Hayderîler leşkeri,
Siz kahrânî biz lutfânî siz bir taraf biz bir taraf.*

*Siz Yezîdî siz pelîdî biz Hüseyinî biz şehîdî,
Siz butlânî biz hakkânî siz bir taraf biz bir taraf.*

*Sizler düşmen-i Mustafâ biz bende-i âl-i ‘abâ,
Siz hasmânî biz rahmânî siz bir taraf biz bir taraf.*

*Siz kâtil-i âl-i Zehrâ biz mâtem-dâr-ı Mustafâ,
Siz Şimrânî biz hüznânî siz bir taraf biz bir taraf.*

Siz Haccâcî siz leccâcî biz Kanberî Peygamberî,

Siz nefşânî biz rûhânî siz bir taraf biz bir taraf.

Siz şeytânî biz rahmânî zıd-ender-zıddız el-hâsil,

Siz zulmânî biz nûrânî siz bir taraf biz bir taraf.”¹⁵

Nigârî, birçok şiirinde ehl-i beyte reva görülen zulümlere sessiz kalmamış ve sevenlerinden de sessiz kalmamalarını istemiştir.¹⁶ Onun bu konudaki hassasiyetini gösteren bir çalışma da makaleye konu olan “*Risâle fî ta'n li-men hâlefe Ali Radıyallâhu Anh*” adlı eserdir. Bu esere dair değerlendirmeler ilerde gelecektir.

2. “RİSÂLE TA'N Lİ-MEN HÂLEFE ALİ RADİYALLÂHU TEÂLÂ ANH” ADLI ÇALIŞMANIN TEKNİK BAZI ÖZELLİKLERİ VE MÜELLİFİ

“Hz. Ali'ye Muhalefet Eden Kimsenin Eleştirilmesine Dair Risâle” şeklinde tercüme edilmesi mümkün olan eser, Mili Kütüphanede 06 Mil Yz A 2291/7 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Milli Kütüphanedeki DVD numarası ise 121'dir. Eserin adı “*Risâle fî Tani li-Men Hâlife Alî (K.A.V.)*” şeklinde yazım hatası ve yanlış bazı ifadelerle kayıt altına alınmıştır. Çünkü eserin orijinalinde Hz. Ali'nin isminden sonra “*Radıyallahu Teâlâ Anh*” ifadesi yer alırken Milli Kütüphanedeki kayıta “(K.A.V)” ifadesine yer verilmiştir. “*Risâle fî ta'ni li-men hâlefe Ali Radıyallahu Teâlâ Anh*” olan ismi yanlışlıkla “*Risâle fî Tani li-Men Hâlife Alî (K.A.V.)*” şeklinde yazılmıştır. Özellikle “*Hâlefe*” kelimesinin “*Hâlife*” şeklinde yazılması büyük bir hatadır. Kütüphanede sunulan bilgide eserin yazarının adı “*Mîr Hasan Nigarî*” olarak takdim edilmiştir. Bu bilgi de sıkıntılıdır. Çünkü müellifin isminin sonundaki “*Nigarî*” ifadesi Hasan Efendi'ye ait bir nisbe değildir. Bu bilgi, belki Nigarî'nin halifelerinden Hasan Efendi'nin eseri olduğunu ifade için kullanılmıştır ama bu kullanım doğru bir kullanım değildir. Bu sunum, eserin Nigarî'ye ait olduğu yönünde bir izlenim vermektedir. Hâlbuki eser, Nigarî'nin değil, onun tavsiyesi üzerine halifesi tarafından kaleme alınmış bir çalışmadır. Kütüphane kayıtlarında eserin Çorumlu Hüseyin Sabri tarafından istinsah edildiği bilgisine de yer verilmiştir. Hüseyin Sabri ismi Risâle'nin sonunda (79b)

¹⁵ Nigârî, *Dîvân*, 437; Nigârî'nin ehl-i beyt sevgisine dair görüşleri için bk., Fatih Çınar, “Seyyid Mir Hamza Nigarî'de Ehl-i Beyt Sevgisi”, *II. Uluslararası Hamza Nigarî Sempozyumu (20-22.10.2014) Bildirileri*, ed. Fariz Xəlilli, Metin Hakverdioğlu (Bakü: Amasya Üniversitesi Yayınları, 2017): 44-59.

¹⁶ Nigârî'nin ehl-i beyt sevgisi, Hz. Peygamber'e duyduğu sevginin bir tezahürüdür ve onun bu sevgisi peygamber tasavvurunu tespit edebilmek için önemli bir ölçüt mesabesindedir. Nigârî'nin peygamber tasavvuru ve bu konuda ehl-i beytin belirleyiciliği ile ilgili olarak bk., Hasan Yerkazan, “Ebü'l-Hasan el-Harakânî Silsilesinden Gelen Mîr Hamza Nigârî'nin Peygamber Tasavvuru”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/1 (2017): 46-48.

da yer almaktadır. Ancak Çorumlu olup olmadığına dair, burada bir bilgi yer almamaktadır. Eserin sonunda 1308/1889'da Amasya'da istinsah edildiği belirtilmektedir. Bu bilgiye göre eser, Nigarî'nin vefatından üç-dört yıl sonra istinsah edilmiştir. Eserin, Nigarî'nin tavsiyesi üzerine Hasan Efendi tarafından kaleme alındığı 79b'de ifade edilmektedir. Risâlenin "72a-79b" sayfaları arasında Muaviye b. Ebî Süfyan ile ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir. "80a-112b" arasında ise çeşitli hadis-i şerifler, şerhler, ziyafet, davet adabı ve fevaid gibi konular işlenmiştir ki bu kısmın eseri istinsah eden kişiye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Risâle'de bazı âyetlerin yanlış veya eksik yazıldığı görülmüştür. Müellif, Mücâdele Suresi'nin yirmi ikinci âyetine değindiği bir yerde " لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ " şeklinde olması gereken ifadeyi قَوْمًا kelimesi eksik şekliyle kayıt altına almıştır.¹⁷ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ¹⁸ âyetini¹⁸ zikretmeye çalıştığı bir yerde de ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ¹⁹ âyeti ile karıştırarak nakletmiştir.¹⁹ Müellif,

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا şeklinde nakletmesi gereken Ahzâb Suresi'nin elli yedinci âyetini naklederken de hata neticesinde âyette geçen لَعَنَهُمُ kelimesini لَعْنُوا şeklinde ifade etmiştir.²⁰

Müellifin âyetlerin tamamını değil, konuyla ilişkilendirdiği kısmını naklederek düşüncelerini ifade etmeyi çalıştığı da olmuştur. Örneğin Mücadele Suresi'nin yirmi ikinci âyetini, ا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ şeklinde değil قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ şeklinde değil, لَّا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ²¹ Â-i İmran Suresi'nin yirmi sekizinci âyetini وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً وَيُحَذِّرْكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ²² şeklinde değil, وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصًا فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

¹⁷ Mîr Hasan, *Risâle ta'n li-men hâlefe Ali Radıyallâhu Teâlâ anh*, Mili Kütüphanede 06 Mil Yz A 2291/7, vr. 74b.

¹⁸ en-Nisa 4/115.

¹⁹ Mîr Hasan, *Risâle ta'n li-men hâlefe Ali*, vr. 74a.

²⁰ Mîr Hasan, *Risâle ta'n li-men hâlefe Ali*, vr. 77b.

²¹ Mîr Hasan, *Risâle ta'n li-men hâlefe Ali*, vr. 74b.

²² Mîr Hasan, *Risâle ta'n li-men hâlefe Ali*, vr. 74b.

وَمَنْ لَّمْ يَخُكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ şeklinde Mâide Suresi'nin kırk beşinci âyetini ise وَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ kısmıyla yetinerek eserine almıştır.²³

Müellif, zâlim, fasık, kâfir ve fitneci gibi vasıflarla nitelendirdiği Muâviye b. Ebî Süfyân'ın adını kullanmamaya özen göstermiştir. Ondan “*Ebû Süfyân'ın oğlu*” anlamına gelen “*İbn Ebî Süfyân*” şeklinde bahsetmiştir.²⁴ Bunu müellifin Muâviye'ye olan menfi tavrının bir yansıması olarak kabul edebiliriz.

Müellif, Risâle'de *Kâdî Beydâvî Tefsîri* ve *Rûhu'l-Beyân Tefsîr'*inden,²⁵ Taftazânî'nin (ö.792/1390) “*Tenkîh ve Tavdîh*” adlı fıkıh usulüne dair eserlerine kendisinin yaptığı şerh olan “*Telvîh*”den,²⁶ Molla Hüsrev'in (ö.885/1480) fıkıh usulüne dair eseri olan “*Mir'âtü'l-Usûl*”ünden²⁷ ve Kadı İyâz'ın (ö.544/1149) “*eş-Şifâ*”²⁸ adlı çalışmasından nakillerde bulunmuştur. Müellifin bu tavrıyla büyük ölçüde sünnî kaynaklardan faydalanarak Muâviye ve taraftarlarının karşısında yer alan düşüncelerini temellendirmeye çalıştığını söyleyebiliriz.

Risâle'nin müellifi Mir Hasan Efendi'nin Dağıstan kökenli ve Nigârî'ye de akraba olduğu söylenmektedir. O, Hacı Mahmud Efendi'nin (ö.?) Amasya'da bir camii yaptırabilmek amacıyla inananlarından yardım alarak topladığı para ile Hamza Nigârî'nin kabrinin bulunduğu yerdeki günümüzdeki adıyla Şirvanlı Camii'ni yaptırmıştır. Hacı Mahmud Efendi'nin vefatından sonra bu cami oğulları Mehmed ve Ahmed Efendiler tarafından son cemaat yeri eklenerek günümüzdeki haline kavuşmuştur. Mîr Hasan Efendi'nin Nigârî'nin halifesi olduğu, vefatından sonra onun vazifesini devam ettirdiği ve kabrinin Nigârî'nin kabri yanında bulunduğu gibi bilgiler dışından hayatına dair veri bulunmamaktadır.²⁹

3. RİSÂLENİN TERCÜMESİ

3.1. Hz. Ali'ye (r.a) Muhalefet Eden Kimseyi Eleştiren Risâle

²³ Mîr Hasan, *Risâle ta'n li-men hâlefe Ali*, vr. 78a.

²⁴ Mîr Hasan, *Risâle ta'n li-men hâlefe Ali*, vr. 78b.

²⁵ Mîr Hasan, *Risâle ta'n li-men hâlefe Ali*, vr. 72a-b.

²⁶ Mîr Hasan, *Risâle ta'n li-men hâlefe Ali*, vr. 74a, 79b.

²⁷ Mîr Hasan, *Risâle ta'n li-men hâlefe Ali*, vr. 74a.

²⁸ Mîr Hasan, *Risâle ta'n li-men hâlefe Ali*, vr. 75b.

²⁹ İbrahim Yıldırım, “Ben”deki Seyyid Nigârî”, *I.Beynâlxalq Həmzə Nigari Simpoziumu*, ed. Mehmet Rıhtım, Metin Hakverdioğlu (Bakü: Kafkas Üniversitesi Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2013): 129-131.

[72b] Zıyanın/Işığın anahtarını var eden,³⁰ zifiri karanlıkların sabahını lütfeden, Râfizîleri bidat ve heva ehlinden, ehl-i sünneti ise hidayet üzere kılan Allah Teâlâ'ya hamd olsun. Manevî temizliğin miracı ve bekanın ölçüsü, Allah Teâlâ'nın sevgilisine, seçkin yakınlarına, tertemiz ashabına, onları seven seçkinlere salât ve selam olsun. Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'in (sav) âline, ashabına, halifelerine, salihlerden olan sefeye, ehl-i sünnete muhalefet edenlere ve Rafizi ve bidat ehli olanlara azabıyla muamele etsin. Allah Teâlâ'ya bizleri ehl-i sünnetten kıldığı için de şükürler olsun. Çünkü dünyada bundan daha büyük bir nimet yoktur.

İsyân sahibi, hakîr müellif der ki ilim ehli Muâviye b. Ebî Süfyân hakkında fikir ayrılığına düşmüştür. İlim ehlinden bazıları keşfi açık ve bazıları ise keşfi kapalı/setredilmiş, bazıları velâyetin en belirgin noktalarında veya en seçkin dostlardan olan kişilerdir.

Keşif ehline gelince onlar, muhabbet denizinde gark olmuşlar, vusûlün sebeplerine ve usullerin/temellerin aslının en güzeline ulaşıp müşâhede halini yaşamaktadırlar. Onlar, aynü'l-'ayânı yani Rahman'ın sevgilisini kast ediyorum, ehl-i beyti ve aynü'l-'ayânın halifelerini sevmenin gerekliliğini bildiler. Yine onlar, bazılarının izan alametlerinden, imanın gereklerinden, [73a] irfan ve îkânın kemâlinden olanlara düşman olduklarını anladılar. Onlar, düşmandan yüz çevirme arttıkça sevgiliye olan yakınlığın arttığını anladılar. Böylece engellerden kurtulup Mevla'ya vâsıl olma hali gerçekleşmiş ve bu durum bu ilkeye riayet edildiği sürece böyle olmaya devam edecektir. Çünkü onlar, kudsî nurlar ile nurlandılar, ehadiyyetin ışıklarıyla/şevkleriyle ışıklandılar ve Muhammedî lezzet ile lezzet buldular. Öyle ki onlar, insanların en hayırlısının düşmanlarından nefret ettiler.

Sâtirûna/Gönül gözleri kapalı olanlara gelince onlar, zamanın gereğince hareket ederler. Vaktin idarecilerinden kendilerini korurlar. Mütesâhibûna gelince onlar, bu kesimler muhabbet lezzeti içerisinde oldukları ki onlar kesinlikle gâfillerdir. Onlar, rûhânî bilgiden sapmış, dalâlet vadilerinde şaşkın şaşkın dolaşan kimselerdir. "Onlar, sağır, kör ve dilsizlerdir. Onlar, geri döndürülmezler." (el-Bakara 2/18). Çünkü onlar, Allah düşmanlarını severler ve temizden pisi ayırt edemezler. Onlar, delillerden ibret almıyor, âfâktaki hallere bakmıyor ve nefislerindeki tefekkür edemiyorlar. Ancak onlar, "Her vâdide

³⁰ Tercümede desteklerini gördüğüm Denizli/Pamukkale Vaizi Mustafa Bayrak'a teşekkür ediyorum. Metinde kullanılan "Tevellâ" ve "Teberrâ" kelimelerinden hareketle metin şu şekilde de tercüme edilebilir: "Ehl-i beyti dost edinenleri sevenleri aydınlığın anahtarı ve ehl-i beyti düşman edinenleri sevmemeyi de karanlığın aydınlatıcısı kılana hamd olsun."

şaşkın şaşkın dolaşıyorlar.” (eş-Şuara 26/225). Onlar, İblis'in nebilerden birine secde etmediği için laneti hak ettiğini görmezler mi? Onlar, nebilerin en üstününün ehl-i beytine düşmanlık ağacını ekenlere ne olacağını görmüyorlar. O, sistemini, güllerin en güzelinin/hayırlısının sülalesine yapılan zulüm üzerine kurmuştur. O, âl-i Mustafa'nın ehli hakkında inat ve azgınlık yapmaya kapı aralamış ve asfiyânın kökü/ailesi/dayanağı hakkında “öldürmekten daha şiddetli olan fitne” (el-Bakara 2/191) sebepleri konusunda gevşek davranmıştır. O, evliyanın (baş) tacının meveddet silsilesini kesmiş ve yüce Seyyidlik şeceresini yok etmeye çalışmıştır. O, açıkça (Ali) Murtaza'nın yok edilmesine çabalamış, bunu, (Fatıma) Zehra'nın kalp meyvelerinin (Hasan ve Hüseyin'in) katletmesi sebebiyle yani Mücteba (Hasan) ve Mübtelâ'yı (Hüseyin'i) kast ediyorum, yapmıştır. [73b] Onların katledilmesinden sorumlu olanı, şefaati kübra ve sahib-i Kâbe kavseyini ev ednâ;³¹ Mevla'nın (Celle ve 'Alâ) “De ki: Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum.” (eş-Şura 42/23) sözündeki “Zevî'l-kurbâ” yani “Yakın akrabalıktan” doğan sevgisi nedeniyle sevmez. “Ey Allah'ın Resulü! Sevgilerini kuşanmamız gereken akrabalar(ın) kimlerdir?” dediler. Resulullah (sav) şöyle buyurdu: “Fatıma, Ali, Hasan, Hüseyin, şunlar, şunlar...” “Kâdî Beydâvî”de bu şekilde geçmektedir.

O, Rabbimiz 'Alâ'nın “Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.” (el-Ahzab 33/33) âyetinde ifade ettiği Yüce Rabbimizin yardımının geleceğine inanmamıştır. Onlar, âyette belirtildiği gibi, “Tâhir” ve “Mutahhir”dirler. Edebin kaynağı Osman-ı Zinnûreyn'in öldürülmesi sebebiyle bu kimse “Kâfir” ve “Mükeffir/Küfre Götüren” olmuştur. Şu söz ne kadar da doğrudur: “Âl-i Muhammed'e buğz üzere ölen, kâfir olarak ölür.” “Rûhu'l-Beyân”da bu şekilde nakil vardır.

“Her kim İslâm'da kötü bir çığır açarsa, o kişiye onun günahı vardır. O kötü çığırda yürüyenlerin günahından da ona pay ayrılır.”³² Bu kişi, hak olan İmam'a karşı hevaya tâbi olması sebebiyle haddi aşmıştır. Yine şu âyet ne kadar manidardır: “Kim azgınlık eder ve dünya hayatını tercih ederse, şüphesiz, cehennem onun sığınağıdır.” (en-Nâziât 79/37-39). Cehennem onu kaplamıştır. “Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın.” (el-Hucurat 49/9). Eşkiyalardan olduğu için,

³¹ Bk. en-Necm 53/9.

³² Müslim, “Zekât”, 69; Nesâî, “Zekât”, 64.

böyledir. O, Habibullah'ı düşman, düşmanını da dost edinmiştir. Böylece o, "Keşke Peygamberle beraber bir yol tutsaydım, vay başıma gelene; keşke falancayı dost edinmeseydim. And olsun ki beni, bana gelen Kuran'dan o saptırdı. Şeytan insanı yalnız ve yardımcısız bırakıyor, der." (el-Furkan 25/27-29) şeklinde Allah Teâlâ'nın haber verdiği kimselerden olmuştur. O, âlemlerin Rabbi'nin "(Bunun üzerine Rabbi), "Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz" demişti." (el-Bakara 2/124) sözünü tasdik etmemiştir. Allah Teâlâ, onu yani o kimsenin oğlunu kastediyorum, lanet edenlerin, insan ve cinlerden hepsinin lanetlerini üzerine olanı şeytanların başı yapmıştır. [74a] Resul ve nebilerin en şereflişinin ümmetine onu emir tayin etti. O, yüce Allah'ın emanetini hainlerin en kötüsüne teslim etmekte bir mahzur görmedi. Hâlbuki O, (o emanet) hakkında onun vakarını korumak, onu yüceltmek ve onun emniyetini temin etmekle yükümlüydü. O, zâlimlerin en zalimine (emaneti) teslim etmesi sebebiyle Şeriat-ı Mustafa-yı Garra'ya riayet etmedi. O, kâfirlerin küfründen emaneti (koruması gerekirken) çiğnemiş oldu. O, mücrimlerin yoluna girdi ve müminlerin yoluna tâbi olmadı. Ümmetlerin en hayırlısı olan (ümmetin) icmâna muhâlefet etti. Böylece ümmetlerin en şerlisinin aşağılığı oldu. Çok vesvese veren ve çok inatçı olana³³ yakın oldu. "İnsanların en hayırlısı insanlara en faydalı olanlar."³⁴ buyuruna tâbi olmadı. O, "Siz insanlar içerisinden çıkartılmış en hayırlı ümmetsiniz." (Âl-i İmrân 3/110) âyetinin genel manasından çıkmış ve "Celil" olan Mevla'nın şu yüce sözünde tehdit ettiği sınıfa dâhil olmuştur: "Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra kim de peygambere karşı gelir ve müminlerin yolundan başka bir yola giderse onu o yönde bırakırız ve cehenneme sokarız. O, ne kötü bir yerdir." (en-Nisa 4/115).³⁵

O, Sultan'ın gazabını hak etmiş ve fısk sınırından küfür sınırına yükselmiştir. Çünkü o, Allah ve Resulü'ne karşı gelmiştir. Sâdık dostların en hayırlısı olana ve Rahman'ın sevgilisinin gözbebeğine düşmanlık ve buğz etmesi sebebiyle bu kimse Allah ve Resulüne karşı gelmiştir. Bu, "Hannan" ve "Melik" olana muhâlefettir. Müminlerin yolundan başkasına tabi olmak, Ta-Ha ve Ya-Sin'in âlinden olan müminlerin emirinin hilâfetine dair tâhir ve tayyib olanların icma(na muhalefet etmek) demektir.

(Allah Teâlâ) O kimseyi şeytana yakın, sapık ve azgınlara dost etmiş, haram(zade)lardan onu korumamış ve onu azaba/ateşe ulaştırmıştır. Çünkü

³³ Bk. el-Felak 114/4.

³⁴ Buhârî, "Meğâzî", 35.

³⁵ Müellif, âyet metninde "Allah" lafzı geçmemesine rağmen "Yüşakiku" fiilinden sonra "Allah" kelimesini metne eklemiştir.

“Mü'minlerin yolun”dan maksat “Ümmetin usul ve tefsir âlimlerinin ttfakı ile icma ettiği hususlar”dır. [74b] “Mü'minlerin yolun”dan kastedilen “Dinî hükümlerden bir hükümde hall ve akd ehlinin icmaı”dır. Bu husus, “*et-Tavdîh*”, “*et-Telvîh*”, “*el-Mir'ât*” ve diğer usûl kitaplarında bu şekilde dile getirilmiştir.

O, “*Cebbâr*” olanın emrine iman etmemiş, bu nedenle “*Kahhâr*” isminin tecellisine mazhar olmuştur. O, “*Gaffâr*” isminde aldanmıştır. Allah'a, Resul'üne ve ulû'l-emre itaat etmemiştir. Çünkü o, hakka razı olmamıştır. Hakka razı olmayan Hakk'a itaat etmez. İnsanların en hayırlısı olana hitap eden “*Allâm*” ve “*Melik*” olanın; “Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut kendi soy soplaları olsalar bile, Allah'a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin.” (el-Mücâdele 58/22) sözünü tasdik edenlerden olmamıştır. Çünkü o, düşman olan oğlunu seviyor. Kim böyle bir kimseyi severse o, (Allah ve Resul'üne) düşman olmuştur. O, “*Vüdâd*” şeklinde vasıflandırılmaz. O, Allah'a ve va'd gününe inanmış olmaz. Bu kimse, (oğlunu) alıkoymadı. Dolayısıyla âyette “*Ebâu*” şeklinde zikredilen sınıfa dâhil olmadı. Hâlbuki bu husus, “*Kerîm*” olan Allah'ın şu kadim sözüyle yasaklanan hususlardan birisidir: “Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin.” (el-Mümtehine 60/1). O, Allah'ın dostluğunu bırakıp, Allah'ın (Celle ve 'Alâ) düşmanı yani şaşkın nefsinin, en ahmak kimse ve en rezil düşman olan oğlu Yezid'i kastediyorum, dost edinmiştir. Bunu yapsa kimse, hidayete erdirenin tehditle söylediği şu sözündeki tehdidinden korkmamış demektir: “Kim böyle yaparsa Allah ile bir ilişkisi kalmaz.” (Âl-i İmrân 3/28). Bilakis o, Allah'ın düşmanını sevmiştir. Dolayısıyla o kimsenin Allah'ın dostluğu ile bir ilgisi kalmamıştır. O, muhterem Efendimizin (sav) davetine icabet etmemiştir. (Allah Teâlâ'nın) Şu yüce sözündeki mükerrem Nebimize (uyma/tabî olma) sorumluluğunu kabul etmemiştir: “Allah'ı seviyorsanız bana tabî olun.” (Âl-i İmrân 3/31). Çünkü (?)³⁶ kemalden ayrılmıştır. Buradaki ittibadan maksat, tam bir ittibayı kapsayan [75a] bir uyma/tabî olma hali ve genel mübalağayı içeren bir ittibadır. Bunun manası, “*Üstün ve eksiksiz bir tabiiyetle bana uymazsanız Allah size buğzeder ve tâbî olmayan kimse Allah Teâlâ'dan gelecek buğzu hak eder.*” demektir. Çünkü mübalağa, kavli, fi'lî ve mahabbî olmalı ki Resul'ü (a.s) seven kimse için O'nu sevmekle mümkün olur. Bu ikisinden birisinin terk edilmesi mübalağanın tam manasıyla yerine getirilememesi demektir. Çünkü parçanın yokluğu bütünü yokluğu anlamına, bütünü terk edilmesi ise muhâlefetin tam manasıyla gerçekleşmesi manasına gelir. Bu fırkaya dâhil olan kötülük denizinde

³⁶ Kelime silik olduğu için okunamıyor.

bulunuyor demektir. Bu fırkayla birlikte olan, “Ama inanmış erkek ve kadınlara işkence ederek onları dinlerinden çevirmeğe uğraşanlar, eğer tevbe etmezlerse, onlara cehennem azabı vardır. Yakıcı azap da onlardır.” (el-Burûc 85/10) âyetinde belirtilen kimselerle beraber bulunuyor demektir.

Bu kimse açık Hakk’a/doğruya razı olmamış ve küfre rıza küfür olmakla birlikte çirkin/istenmeyen küfre rıza göstermiştir. Şunu kast ediyorum ki, bir kimsenin gayreti dinin yasak kıldığı şeye olur ve muhterem Peygamber’in (sav) ailesini öldürmeye kast ederse vadedilen hidayete değil, kendisini hidayet üzere olarak görüp, uzak durulması gereken dalalete rağbet etmiş olur. Dalalet altında “Celâl” sahibinin kahriyle azgınlık yapmış olur. “O halde Hakk’tan sonrası dalâletten başka nedir?” (Yunus 10/32). Bu kimse, muhteşem yaratılışla var edilenin sözüne bakmaz. Seçkin Nebî’nin (sav) haberiyle güzel olduğu söylenen güzellikleri görmez. O (sav) şöyle buyurmuştur: “Müslümanların güzel gördüğü şey, Allah katında da güzeldir.”³⁷ Cehennem, Resul’ün (sav) evlatlarıyla savaşan kimseye müstahaktır. Çünkü o, Allah (c.c) ve Resulü’ne (sav) karşı savaşıyor, demektir. [75b] Kim onlara sıkıntı verirse Resul’e (sav) eziyet etmiş, kim de onlara ihanet ederse Resul’e (sav) ihanet etmiş olur. Resul’e (sav) eziyet eden kimse, laneti hak etmiştir. Hüsnü kabulü kaybetmiştir. Bu husus, Kur’ânî naslar ve furkânî hükümlerle sabittir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah ve Resulünü incitenlere, Allah dünya ve ahirette lânet etmiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır.” (el-Ahzab 33/57). Bu şer düşmanın varlığı, zarardır. O, beşerin en hayırlısının (sav) “*Hak, Ali beraberdir. O, bana kavuşuncaya kadar Hak ondan ayrılmaz.*”³⁸ sözünü kabul etmemiştir.

Onu mevla/yönetici/dost edineni mevla/yönetici/dost edinmemiştir ki Hz. Peygamber (sav), “*Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır. Ona âsi olan bana âsi olmuştur.*”³⁹ buyurmuştur. (Şifâ-i Şerîf).

Hidayete/O’nun (sav) yoluna tâbi olmadı ve tevellî ve teberrî ilkelerine de inanmadı. Bu kimse, Mevlâ’nın gazabının kendisi için hazırlanmasına sebep olmuştur. Yüce Nebî’nin hakkında “*Etin etim, bedenim bedenimdir ey Murteza!*”⁴⁰ (Şifâ-i Şerîf’te geçmektedir.) buyurduğu kimseye savaş açmıştır. Bu kişi, cûd ve sehâ madenine, sıdk ve safa ile Hz. Peygamber’e (sav) tâbi olana eza ettiği ve Hz.

³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 379. Hadis, “*Mü’minlerin güzel gördüğü şey, Allah katında da güzeldir.*” şeklindeyken müellif metinde, “*Müminler*” ifadesini yazmış bu ifadeyi silip “*Müslümanlar*” ifadesini kullanmıştır. vr. 77a.

³⁸ Kaynaklarda bulunamadı.

³⁹ Hadisin “*Ben kimin mevlası isem, bu Ali de onun mevlasıdır.*” kısmı Tirmizi, “*Menâkıb*”, 19; İbn Mâce, “*Mukaddime*”, 11’dedir.

⁴⁰ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, (Dimeşk: Mektebetü İlmî’l-Hadîs, 2001), 2: 164.

Peygamber'in (sav) bu vasıflarla kendisinden razı olduğu kardeşine başkaldıracağı için bu savaşa dâhil olmuştur. Onun hakkında Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *"Ey vefa sahibi! Sen benim kardeşimsin."*⁴¹ Onun dostuna savaş açana dünya ve ahirette alçaltıcı bir azap gerekir. Bu kimsenin yaptığını İblis dahi yapmıştır. Bu kimse fesada davetçi ve sebep olmuştur da bu davet ve fesadına bir son da vermemiştir. Ayrıca düşmanlığı sürekli kılmıştır. Böylece topluluklar arasında yeni inanç şekillerinin filizlenmesine ve ümmet içerisinde ayrılıkların yaşanmasına sebep olmuştur. İnsanların en şerlisi, insanlara zarar veren kimsedir. Hangi zulüm Nebilerin evlatlarını öldürmekten daha büyüktür? Hangi nankörlük asfiyanın övünç kaynağına ihanet etmekten daha çirkindir? Hangi günah şeriat-i garrânın haram kıldığı bir şeyi yapmaktan daha büyük bir suçtur? Hangi bozgunculuk siyaset kılıfı altında ümmetin en hayırlısının (kanına) girmekten daha büyük özürdür? [76a] Zâlimlerin zulmü eşkıyaların en çirkinlerinin riyasetine, dine tazim ve en değer verilmesi gereken konulardan biri olan Hz. Peygamber'in (sav) ehline saygı gösterilmesi duygusuyla karşı tavır alınması, iman kuvvetinden ve yakının kemalinden dolayı *"el-Melik"* ve *"el-Kadîr"* olanın bu şer düşmanlarına buğz etmek dinin temel konularındandır. İzan ehlinin kalpleri dağlandığı ve gözleri görenlerin çoğuna onların şerri sirayet ettiği için onları sevmek ve yaptıkları bu çirkin işlere rıza göstermek küfür olarak kabul edilmiştir. Çünkü küfre rıza, küfürdür. Böyle bir kimseyi dost ve sırdaş edinmek haramdır. O kimse, rezillikleri sürdüren habâis ehli ve her türlü rezilliğin kökenidir. Ondan kaçmak gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kötü bir sözün durumu da; yerden koparılmış, ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağacın durumu gibidir."* (İbrahim 14/26).

Onu dost edinen kimse, nankörlerle birlikte haşredildikten sonra cehennem yurduna gitmeye layıktır. Çünkü düşmana duyulan sevgi, sevgiliden uzaklaşmak demektir. Onun, düşmanın yanında olduğu açıktır. Asil bir kimse, yüce Mevlâ'nın lanetiyle zelil kıldığı bir kimseyi nasıl sevebilir? Azgın kimse zalimden olduğu için samimi mü'min onu nasıl sevebilir? Âlemlerin Rabbi şöyle buyurmuştur: *"Biliniz ki, Allah'ın lâneti zalimler üzerinedir."* (Hûd 11/18). Samimi mü'min, sevgi ortak kabul etmezken ortak bir sevgiye nasıl davet edebilir? Bu, hamakat gözüyle bir bakışın eseridir. Âlim, zâlim ile haşredilmeye rıza göstermez. Çünkü âlim sevdiği kimseyle haşredilmeyi arzular. *"Bu kimse, içtihadında hata etmiştir."* diyen kimse büyük hata işlemiş ve son derece yanlış bir cehalet örneği sergilemiştir. Selim bir kalp ve bozulmamış bir fitrat bu

---

⁴¹ Kaynaklarda bulunamadı.

görüştü/bu sözden asla razı olmaz. Çünkü hilâfet konusu, içtihadı konu olacak bir husus değildir. Hilâfete gelince, hilâfet dirâyet ve diyâneti gerektirir. İctihadın karşılığı, icmâ' ile olmasıdır. İctihat, cehâletle olmaz. [76b] içtihat, zan ifade eder. İctihâdın yakîn ifade ettiğini iddia etmek ilim olmakla birlikte hamakattan neşet etmektedir. Hz. Ali, birçok yönüyle ve halifelik şartlarını taşıması açısından zamanının en faziletliydi. Bundan dolayı, hilâfete daha layıktı. Bunu kabul etmemek, hata kabilinden değil bilakis şekavetten kaynaklanan bir durumdur. Hz. Osman'ı (radıyallâhu anh) öldüren kimseyi kısas yapmama noktasındaki şüpheye gelince, bu şüphe iman yoksunluğundan ve hakkında kat'î nass bulunan bir hususu tasdik etmemekten kaynaklanmaktadır. Zikredilenin ilki, fâsid/bozuk düşünce ve bulanık/şaşkın fikir sahiplerini ayartmak için bir aldatmaca ve hiledir. "Fakat kalplerinde eğrilik (bâtıla meyil) bulunanlar, bu sebeble muteşâbih olanlara (yorum gerektirenlere) tâbî olurlar. Ondan fitne çıkarmak için, onun te'vilini (yorumunu) yapmak isterler." (Âl-i İmrân 3/7). Bununla birlikte o, mü'minlerin emiri Hz. Osman'a (radıyallâhu anh) dair akrabalık haklarına ve silâ-i rahim şartlarına da riayet etmemiştir. Tam aksine, eşkıyaların kuşatması sırasında ondan orada kalmasını ve kendisine yardım etmesini istediği bir durumda onun akrabalık haklarını tamamen ortadan kaldırmıştır. Böyle bir durumda kısas istendiğinde, kendisinin kısas edilmesi gerekir. Onun hakkına riayet etmeyip zulme sebep olduğu için bu kimse kısas edilir. Çünkü o, insanların zulmünü ortadan kaldırmaya muktedir olduğu halde bu zulmü durdurmamıştır. Bu durumda, onu bizzat o öldürmüş gibidir. Bununla birlikte o, kısas edilmesi gerektiğini iddia ettiği bir kimseyi açıklamamış ve ilan etmemiştir. Eğer bunları yapmış olsaydı, kısas isteme hakkı olurdu. Hz. Osman'ın (radıyallâhu'r-Rahmân) oğlunun velîlik ve burhan sahibi imamın hakkına gelince, azgın ve aşırı tutum sahiplerinin imamlık hakkı yoktur. Onun geciktirilmesinde ki maslahat irfan ehlinin ayak takımı ve haramzadelerin hak ettiklerini onlara verebilmesi içindir. Bu, ihmal bâbından değil, bir mühlet verme gayesindedir. Mevlânâ Ramazân, bu konuda şunları söylemiştir: "*İbn Ebî Süfyân, kısas talep ettiğinde Mervân'ı sığaya çekmeliydi. Çünkü Hz. Osman'ın öldürülme sebebinin çoğu bu şeytandan kaynaklanmıştır.*" [77a] Bu ilim terk edildiğinde hilâfetten başka bir hedef olmadığı anlaşılmış olur. Çünkü o, tevbe edenle umduğuna ulaşamayan kimseyi birbirinden ayıramamış, tevbenin şartlarının yerine getirilip getirilmediği ve yapılması gerekenlerin yapıp yapılmadığını fark edememiştir. (Kişinin) Bu kimseye itibarı, dinen net değildir. Bunu söyleyen, aklının hafifliği, dar zihninin yıpranmış olması ve anlayışındaki kötülükten dolayı böyle konuşuyor. Bu kimse, onun yaptığı şeye tevbe

konusunda ısrarcı olduğunu, yaptığından pişman olmadığını, zulme uğrayan kimseden helallik almadığını ve zâlimin durdurulması için bir girişimde bulunmadığını biliyor. Varlığı şer üzere olan İbn Darr'ı beşerin en hayırlısının âline, O (sav), beşerin en hayırlısı olmasına rağmen, mahşer gününden korkmadan idareci yapmaya kalkışmıştır. Şerre ön ayak olan şerri işlemiş gibidir. Onun şer bir kimse olduğuna yaptığı şer iş delildir. O, inat ve tuğyan ehline göstermek için, isim ve suret olarak değil gerçek manada "*Sahabe*" vasfını hak eden, itibar ve vakar sahibi, irfan madeni, fakirlerin dostu, iyilik sahiplerinin sığınağı ve milletlerin en önemlisinin âlinden intikam almak ve onlara korku salmak kastıyla Hz. Osman'ın kanının bulaştığı yırtık gömleği oğluna giydiren kimsedir. Hak, hakikat, ibret ve sonunda olan hususlara göre şekillenir, ilk meydana gelen durumlara göz önünde bulundurularak hak ortaya çıkmaz. İnce görüş sahiplerine göre, son delillere bakılarak hak ortaya çıkartılır. Sahabe, "*Hz. Peygamber'i (sav) gören ve imanla ölen kimse*"dir. İlk olarak başkalarına karşı Hz. Peygamber'e sâdik olan, sonunda ahyâra düşman olan, ölmeden önce hakkında azil kararı verilen, sû-i hâtime ile ölmeyeceğine dair garantisi olmayan kimse, onunla nübüvvet ve risâlet arasında bir ayrım yaptığından dolayı gerçekte sahabeden değildir. [77b] Sadece görüntü ve suret olarak sahabedendir. Onlar, müellefe-i kulûb sınıfına dâhil kimselerdir ki onların durumu kendisi gerçekte cinlerden olmasına rağmen sûret olarak meleklerle benzetilen İblîs'in durumuna benzemektedir. Ashâb, on iki fırkadan meydana gelmektedir. Onlardan bir tanesi de müellefe-i kulûb sınıfıdır. Onlar, cismânî lezzetlere düşkünlükleri, nefsânî şehvetleri kendilerini istila etmiş, hazlarda boğulmuş ve dünyevî gayelerle şekillenmiş kimselerdir. Onlar, ahlakî yönden, sonunda kötü taraflarını düzeltirler beklentisiyle sahabe arasında yer almışlardır. Tıpkı İblîs'in bu hikmete binaen melekler arasında kaldığı gibi. Bir kimse Hz. Aişe, Hz. Talha ve Zübeyr (radiyallâhu anhüm ecmaîn) ile İbn Ebî Süfyân arasında bir kıyaslama yaparsa, kıyas konusunda ilk hatayı yapan İblîs gibi, hata yapmış olur. Bu konuda şu söylenmiştir: "*İblis'in kıyasını benimseyen kimse, İblis'in hatasına düşmüş olur.*" Hz. Aişe'ye (radiyallâhu anhâ) gelince o, mü'minlerin annesi ve Hz. Peygamber'in eşlerinden birisidir. Onun açık üstünlüğünü gösteren, ona bir lütuf olan ve günahattan azade olduğuna işaret eden açık âyet-i kerimeler indirilmiştir. Onun iffeti, Allah Teâlâ'dan bir ikram, ezeli bir hidâyet ve ebedî bir mutlulukla ilan edilmiştir. Bundan dolayı o, tevbe ve inâbeye muvaffak olmuş ve hüsn-i hâtime ile müşerref kılınmıştır. Hz. Talha ve Hz. Zeyd ise, cennetle müjdelenen on kişiden ikisidir. Onlar da tevbe, istiğfar ve pişmanlığa muvâfık olmuşlardır. Onlar, afiyet ve dualarının kabulü ile rızıklandırılmışlardır. Her ikisi de salah,

felah ve hidayet üzere oldukları halde vefat etmişlerdir. Bundan dolayı, şemsü'd-duhâ ve necmü'l-ulâ bedri'd-decâ onlar hakkında şöyle buyurmuştur: *“Senin benim yanımdaki konumun, Musa'nın yanındaki Harun'un konumu gibidir.”*⁴² Musa'nın (a.s.) emrine muhâlefet eden, ona karşı gelen ve hevasına uyan kimse azgınlık yapmıştır. [78a] Bu kimse nebilerin en üstününe karşı gelmişse fakihlerin icmâ ile kâfir olmuştur. Ey inâbet sahibi! Basiret bakışlarıyla bak! Bizzat o şahsa ihânet ile onun konumunda olan ve ona vâsıta olan kimseye ihânet arasında bir fark yoktur. Bu kimse, Muhammed ve âlinin sevgisine karşılık evladının sevgisini tercih etmiştir. Dolayısıyla bu kimse, ebedî olarak cehennemdedir. Çünkü bu kimse, (insanların) en mükemmeli olanı, *“Celâl”* sahibinin methettiği şu âyet-i kerimeyi duymamıştır: *“Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha önce gelir.”* (el-Ahzab 33/6). Bu hükümden dolayı bu kimseler, nefislerine zulmeden kimseler oldular. Çünkü kişilerin ailelerinin sevgisini Hz. Peygamber âlinden öne geçirmesi ve Hz. Peygamber'in geride bıraktıklarını engellemeleri nefislerin öncelenmesi anlamına gelmektedir. Bunu yapan kimse, Hz. Peygamber'in nesline eza ederek O'nun vasiyetini kabul etmemiş ve Hz. Peygamber'in âli yerine kendi oğlunu reis ve âmir yapmıştır. Bu kimse, onların hakkının gereğini yerine getirmediğini bilmektedir. Bu azgınlık, uykuda olan fitneyi uyandırmıştır. Onu uyandıran kimseye de Allah'ın (c.c) laneti ulaşmıştır. Bu kimse, yeryüzünde o fitnenin tozlarını yaymış ve fitnenin günahını âlemin her damlasına neşretmiştir. Bu kişi, insanlar arasında âlemlerin Rabbi tarafından indirilmeyen şeyle hükmetmiştir. Bundan dolayı da ateştedir.

“Ve kim, Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, o takdirde işte onlar, onlar zalimlerdir.” (el-Mâide 5/44). Bu kimse, O'na (sav), âlemlere rahmet olarak gönderilenin ehl-i beytine zulmetmiştir. Lanete uğrayan birisine sevgi beslemek, âlemlerin Rabbinin gazabına uğramak ve Resûlü's-sakaleynin düşmanlığını elde etmek demektir. Zerre kadar Hz. Peygamber'i (a.s) seven ve Hz. Peygamber'in âli hakkında dene kadar muhabbeti olan kimse, şâkîlerin bu yaptıklarını asla razı olamaz. Kendisine ulaşan bu gibi haberler sebebiyle asla onları dost/sırdaş edinemez. Böyle yaparsa o kimseye Hz. Peygamber'in (a.s) şefaati haram olur. *“Ona tâbi olmak gerekir.”* [78b] gibi sözler söyleyen vefâ ehli aptallık yapmış olur. Çünkü ona düşmanlık, Resulullah'a (sav) tâbi olmayı istemenin bir gereğidir. Fakat o kimse, Hz. Peygamber'e (sav) yaptığı eziyetle, bu şekâvet hali dolayısıyla O'na tâbi olma emrini yerine getirmemiştir. Dirâyet sahibi kimseye böyle bir durumda ona tâbi olmaması gerekir. Çünkü tâbi olmak, şartlarını taşıyan kişiye

⁴² Kaynaklarda bulunamadı.

yapılır. Bu şartları taşımayan kimse hakkında münazaa, dostluk edinme ve ona muâriz olma konusunda dikkatli olmalıdır. Çünkü o, merdûd oğlu için mabudunun koyduğu sınırlara riâyet etmemiştir. Çünkü onun kötülüğünü biliyordu. Açıktan (içki) içtiğini görüyor ve başkalarına yaptığı hadsiz suçları müşâhede ediyordu. O, “Vedûd” olan Allah’ın dinine merhamet etmemesi sebebiyle “Melik” ve kendisine çokça hamd edilen Allah’ın (c.c) şu beyânı ile azabı hak etmiştir: “Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah’ın dini(nin koymuş olduğu hükmü uygulama) konusunda onlara acıyacağınız tutmayın.” (en-Nur 24/2). O, ateşle cezalandırma gününde, vadedilen günden korkmadığı ve Ashâb-ı Kehf ve’r-Rakîm hakkındaki “el-Alîm” ve “el-Hakîm” olanın şu sözüne inanmadığı için ateşi hak etmiştir: “Onları görseydin, mutlaka onlardan yüz çevirip kaçırdın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardın.” (el-Kehf 18/18) Çünkü onlar, Allah Teâlâ’nın şaşkıncı âyetlerindendirler. İnsanlar, onların üzerlerindeki mağaradan engel ve perdelerin kaldırılmasını emrettiler. İbn Abbâs’ın şu sözünü duymadı mı bu kimse: “İnsanların en hayırlısı onlara ulaşmayı yasakladı.” Bunu yasaklamaya herkesten daha fazla sen layıkken nasıl olur da bunu yasaklamazsın? O kişi, İbn Abbâs’ın sözünü kabul etmemiş, edebe riayet etmemiş ve sebep yönünden anlaşılmasının bir zararı olmayıncaya kadar bu hususta ısrar etmiştir.

Yine bu kişi, imamlığı hak eden kimseyle yaptığı savaşta Hz. Peygamber’in (sav) ashâb ve âlini haksız yere öldürerek hak olan kelâma itaat etmemiştir. Hak olan söz, onu böyle bir şey yapmaktan alıkoyduğu halde o kişi bu fiili yapmıştır. (Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:) “Haklı bir sebep olmadıkça, Allah’ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın.” (el-İsra 17/33).⁴³ Kişi, nefesine uymuş, nassa muhalefet etmiş [79a] ve Kur’ân-ı Mubîn’de “el-Emîn” olan Resulullah’a (sav) açıkça hitap olan, son derece güçlü ve kesin hükmü açıkça değiştirerek bir kişinin şahitliğini kabul etmiştir. Kur’ân-ı Kerim’deki kastettiğim âyet-i kerime şudur: “İki şahit getirin.” (el-Bakara 2/282) “et-Tavdih” sahibi de bu hususa işaret etmiştir.

İlk bidat işleyen kişi de bu lanetli kimse İbn Ebî Süfyan’dır. O, Allah’ın âyetlerini az bir bedel karşılığında satmıştır. Bundan dolayı Allah katında zelil olmuş ve “Âyetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın.” (el-Bakara 2/41) emrine iman etmemiştir.

Onun hatalarından biri de Resulullah’ın (sav) minberini kaldırma emridir. Bu minberi kaldırdılar, bu esnada güneş karardı, ay tutuldu ve garip şeyler oldu.

⁴³ Bk. Ayrıca Furkan suresinin 25/68. âyet-i kerimesinde de aynı ifade yer almaktadır.

Bazı âlimler, meydana gelen bu ilginç olayı Hz. Hüseyin'in öldürülmesi emrini vermesinden dolayı Yezîd'in küfür üzere olduğu sonucuna hükmettiler. Yezîd'in küfür üzere olduğuna nasıl hükmetmesinler ki o, ehl-i beytin sahibine ihanet ederek ehl-i beytin, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in öldürülmeleri emrini vermiştir.

Onun azgınlığını gösteren bir veri de Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Hüseyin'e söylediği; *"Seni azgın bir topluluk katledecek!"*⁴⁴ sözüdür. Ammâr b. Yâsir (r.a) için de aynısını söylemiştir. Sonra *"Allah'ın laneti o topluluğun üzerine olsun."* buyurmuştur.

Muâviye'ye, *"Bu azgın topluluktan olma!"* buyurdu. Fakat o, Resulullah'ın (sav) sakındırdığı bu husustan geri durmadı. Bundan dolayı bu azgın topluluktan birisi oldu. Ey, bu gibi hususları yapana sevgi besleyen kişi! Senin ona beslediğin sevgin ancak inatçı bir düşmana sahip olmandan başka bir şey değildir. Hüseyin'i genç yaşında şehit eden kimsenin annesinin onun çiğeri yediğini ve büyük bir kinle dolduğunu işitmedin mi? Mustafa ile Bedir'de savaştan ve Murteza ile birlikte harp edene karşı geldi. Onun oğlu Hasanü'l-Müctebâ onun emriyle öldürüldü. [79b] Yine oğlu Hüseynü'l-Mübtelâ'yı o öldürdü. Bu kimseyi seven açıkça düşmanlığını ilan etmiştir. *"el-Melik"* ve *"el-Kaddâr"* olan Allah, onlara lanet etmiştir. Allah Teâlâ, onları cehenneme gönderecektir.

Onun yanlışlığını gösteren bir başka delil de Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e (sav) yedi defa vahyetmesidir ki bu vahiy şu şekildedir: *"Ali'ye uyunuz. Onu seven beni sevmiştir. Ona karşı gelen bana karşı gelmiştir."*⁴⁵ Resulullah'ın (sav) vasiyetini, O'nun (sav) zıddına iş yapanın Allah ve Resulüne savaş ilan etmiş olacağını ve O'na (sav) muhâlefet edenin bidat-i seyyie şeklinde bir yol ortaya koymuş olacağını duymadın mı?

O kimsenin hatalarından biri de eşini üç defa boşayıp, boşadığı eşi bir başkasıyla nikâhlanmadan tekrar onunla nikâhlanması ve bu şekilde Kur'ânî bir hakikate muhâlefet etmesidir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz."*⁴⁶

⁴⁴ Buhârî, "Cihâd", 17; Müslim, "Fiten", 18; Tirmizî, "Menâkıb", 34.

⁴⁵ Kaynaklarda bulunamadı.

⁴⁶ Metinde âyetin, "Kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz." kısmı yer almaktadır. Âyetin tamamı şu şekildedir: "Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı

Bu kimseye sevgi besleyen kişi “*el-Melik*” ve “*el-Mennân*” olanın Furkan’ında bildirdiği açık nassa muhalefet etmiş olur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Kalbini bizi anmaktan gâfil kıldığımız, boş arzularına uymuş ve işi hep aşırılık olmuş kimselere boyun eğme.*”⁴⁷ Mervân ve taraftarları aşağılık bir muhalefet içinde olmuşlardır. Onların kalpleri âlemlerin Rabbini zikirden gâfildir. Onlar, güvenilir elçi tarafından kabul görmezler. O, “*Gufrân*” olanın “*Yemin edip duran, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan kimseye boyun eğme!*” (el-Kalem 68/10-11) emrini görmedi mi? ⁴⁸ Soysuz olmayı hak etmesi, “*Deyyân*”ın gazabından korkmaması sebebiyledir. Hakk’ın hiçbir dostu da onlardan bir kimseyi sevmez. Onlar tam aksine devran ehlini severler.

[80a] O kişiye has durumlardan biri de onun Kureys’ten Ukbe b. (Ebû) Muayt’ın sülalesinden olmasıdır. Hilâfete hak olan ise, eşi Hz. Peygamber’in (sav) akrabalarından bir kadın olan kimsedir. Hz. Peygamber (sav) ona, “*Seninle benim aramda bir fark yoktur.*”⁴⁹ buyurmuştur. Bu kimsenin sayılamayacak kadar çok eksik ve hataları vardır.

Risâle tamam oldu. 10 Zilhicce 1308 (M. 25 Ağustos 1920).

Hâlâ Amasya’da medfun Karabâğî Şeyh Hamza-i Nigârî (?)⁵⁰ tarihinde tab’ ve neşr etmiş olduğu “*Divân*”ında Muâviye hakkında la’n-ı ta’n etmiş olması üzerine kendisi Harput’a nefy olunarak orada vefat etmiş ve mean akrabasından ve ulemadan Mîr Hasan Efendi dahî nefy olunmuş idi. İş bu risâle şeyh mûmî ileyhin emriyle mûmî ileyh Mîr Hasan Efendi tarafından tahrîr olunduğu mervîdir. Hasan Efendi ile candan hem muhabbet olarak o yolda bir itikâdına dâir bir emâre görmedik. Ancak Şeyh’in “*Divân*”ında musarrihtir. Mea zâlike Şeyh mûmî ileyhe dahî mülâkî olduk ve halka-i zikirlerinde bulunduk. Sâhib-i cezebât idi. Allah Teâlâ o ikisini ve bizleri affeylesin. Şeyh mûmî ileyhin vefâtı 13

---

takdirde, onlar (kadın ile ilk kocası) Allah’ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah’ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir.” (el-Bakara 2/230).

⁴⁷ Âyetin tamamı şu şekildedir: “Sabah akşam Rablerine, O’nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte ol. Dünya hayatının zînetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, boş arzularına uymuş ve işi hep aşırılık olmuş kimselere boyun eğme.” (el-Kehf 18/28).

⁴⁸ Metinde Kalem suresinin 10 ile 13. âyetlerine yer verilmiştir. Fakat 12. âyette yer alan “Saldırgan ve günaha dadanmış” manalarındaki “معدن أئيم” ifadesi yazılmamıştır. Kalem suresinin 10 ve 13. âyetlerinin tamamı şu şekildedir: “Yemin edip duran, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba; soysuz olan kimseye sakın boyun eğme.” (el-Kalem 68/10-13).

⁴⁹ Kaynaklarda bulunamadı.

⁵⁰ Metinde buraya bir tarih yazılmamıştır.

Muharrem 1304 (M. 12 Ekim 1886) Pazartesi günüdür. Amasya'da medfundur. (Hüseyin Sabri.)

SONUÇ

19. Yüzyılda ilmî, vicdanî, siyasî ve askeri alanlarda faaliyet gösteren Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden birisi olan Nigârî, Alevî ve Şîî eğilimleri olduğu yönünde ithamlarla karşı karşıya kalmış bir isimdir. Sünnî çizginin itikat, amel ve ahlâk boyutunda sıklıkla vurgulandığı bir tarikat sahibi olmasına rağmen, özellikle ehl-i beyt sevgisi ve bu sevginin Nigârî'nin şiir ve söylemlerinde Muâviye ve taraftarlarına hakarete dönüşmesi, onun hakkında bu düşüncelerin dile getirilmesine zemin hazırlamıştır. Nigârî, Alevî-Sünnî veya Sünnî-Şîî gibi ayrımları gereksiz gören ve gerçek manada İslam'ı yaşayan Müslüman olabilmenin sevdasını süren bir sûfidir. Nigârî'nin sevgisini ifade ederken kullandığı hatalı üslup, ona garazı olan çevreleri harekete geçirmiş ve onu "Devlete isyan edebilir." iddiasıyla şikâyete kadar götürmüştür. Bu şikâyetler neticesinde Nigârî, Amasya'dan Harput'a gönderilerek burada mecburi ikâmete zorlanmış, bu ikâmeti esnasında vefat eden Nigârî, vasiyeti üzere Amasya'ya getirilerek defnedilmiştir.

Nigârî'nin bedenini Harput'tan Amasya'ya getiren ve Nigârî'den sonra onun adına Amasya'da irşâd faaliyetlerine devam eden Mîr Hasan Efendi, üstadının tavsiyesi üzerine makaleye konu olan risâleyi kaleme almıştır. Nigârî'nin eserlerinde ehl-i beyte çeşitli zulümleri reva görenlere yönelik sert tutumunu aynen yansıtan bu risâle, Nigârî ve onun yolundan gidenlerin ehl-i beyt sevgisini temellendirme çabalarını, konuyla ilgili âyet ve hadisleri değerlendirme kriterlerini ve bu konuya dair çeşitli kaynakları nasıl kullandıkları gibi verileri barındırması gibi açılardan önemli bir çalışmadır. Arapça kaleme alınan risâle, döneminin dil özelliklerini yansıtmaması ve on dokuzuncu yüzyılda tartışılan ehl-i beyt konusuna o dönem insanların bir kısmının bakışını yansıtmaması açısından da önem arz etmektedir. Hatalı yazımlar dolayısıyla tercümesinde zaman zaman zorlandığımız risâlenin metninde geçen âyet ve hadislerinin kaynaklarını belirterek ve mümkün olduğu kadar metne bağlı kalarak eseri tercüme etmeye çalıştık. Bu makalede amacımız risâleyi tanıtmak, tercümesini takdim etmek ve risâlenin gerek Nigârî gerekse de takipçilerinin ehl-i beyte dair görüşlerini tespit edebilmek olduğundan eseri âyetlere getirilen yorumlar, hadislere dair değerlendirmeler, mezhepler tarihi içerisindeki konumu ve tasavvufî açıdan değerlendirmek gibi bir yola gitmedik. Şüphesiz ki Nigârî ve taraftarlarının, taassuba varan görüşleri ve sert üslupları, onlara cevap vermek gayesiyle kaleme

alınan çalışmaların gün yüzüne çıkarılması ve her iki tarafın görüşlerinin ilmî kriterler çerçevesinde değerlendirilmesiyle mümkündür. Bu ise başlı başına bir çalışmayı gerektiğinden biz bu makalede risâlenin tanıtımı, tercümesi ve içerisinde dile getirilen görüşleri nakletmek şeklinde belirlediğimiz sınırlar çerçevesinde kalarak çalışmamızı şekillendirdik.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Yavuz. *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1994.
- Ayar, Ali Rıza – Özel, Recep Orhan. “Osman Fevzi Olcay’ın “Menâkıb-ı Mîr Hamza Nigârî” Adlı Risâlesi”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2014): 196-210.
- Bayram, Pervane. “Azerbaycan ve Türkiye’de Yayımlanan Seyyid Nigarî Divanları Hakkında”. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of TurkishorTurkic* 7/1 (2012): 407-415.
- Bayram, Pervane. “Seyyid Nigârî’de İbnü’l- Arabî Tesiri ve Vahdet-i Vücut”. *Doğu ve Batı: Ortak Manevî Değerler, Bilimsel - Kültürel İlişkiler [Profesör Aida İmanquliyeva’nın Doğumunun 70. Yılı Anısına Düzenlenen Uluslararası İbn Arabî Sempozyumu Makaleleri (9-11 Ekim 2009 - Bakü)]*. 245-266. İstanbul: İnsan Yayınları, 2010.
- Bennigsen, Alexandre. *Sûfî ve Komiser*. Trc. Osman Türer. Ankara: Akçağ Yayınları, 1988.
- Bilgin, A. Azmi. “Nigarî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13: 85-87. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Böcekçi, Turan. *Amasya Evliyalari*. Amasya: Lazer Ofset Matbaası, 2002.
- Cahangir Taryel, *Mîr Sa’di Ağa*. Bakü: Azerbaycan Millî Ensiklopediyası, 2001,181-187.
- Çınar, Fatih. *Hamza Nigarî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2009.
- Çınar, Fatih. “Seyyid Mir Hamza Nigarî’de Ehl-i Beyt Sevgisi”. *II. Uluslararası Hamza Nigarî Sempozyumu (20-22.10.2014) Bildirileri*. Fariz Xəlilli, Metin Hakverdioğlu. 44-59. Bakü: Amasya Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Fatsa, Mehmet. *Tasavvufta Mekkî Kolu*. İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2000.

- Haksever, Ahmet Cahit, "Osmanlı'nın Son Döneminde Islahat ve Tarikatlar: Bektaşilik ve Nakşibendilik Örneği". *Ekev Akademi Dergisi* 38 (2009): 39-57.
- İbnülemin, Mahmud Kemal İnal. *Son Asır Türk Şairleri*. 3 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- Kara, Mustafa. "Harput'ta Bir Derviş Şair: Nigârî". *Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu*. Ed. Fikret Karaman. 179-198. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi, 2005.
- Mîr Hasan. *Risâle ta'n li-men hâlefe Ali Radıyallâhu Teâlâ anh*, Mili Kütüphanede 06 Mil Yz A 2291/7.
- Musayev, Elşen. "Mîr Hamza Nigarî Karabağî". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6 (2001): 241-246.
- Nabiyev, Zülfikar. *Azerbaycan'da Tasavvufi Hareketler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- Olçay, Osman Fevzi. *Amasya Ünlüleri*. Haz. Turan Böcekçi. Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2002.
- Özköse, Kadir. "Erzurum'da Faaliyet Yürüten Hâlidî Şeyhleri". *Türk İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Muhammed Hanefi Palabıyık, 289-290. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Rıhtım, Mehmet. "XV-XIX. Asırlarda Azerbaycan'da Nakşbendiyye Sûfileri". *Journal of Qafqaz University*. 22 (2008):8-10.
- Yerkazan, Hasan. "Ebü'l-Hasan el-Harakânî Silsilesinden Gelen Mîr Hamza Nigârî'nin Peygamber Tasavvuru". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2017): 31-50.
- Yıldırım, İbrahim. "Azerbeycan'dan Amasya'ya Taşınan Türk Kültürü ve Şirvanlılar". *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Yavuz Bayram. 1: 270-280. Amasya: Amasya Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Yıldırım, İbrahim. "Ben"deki Seyyid Nigârî", *I. Beynəlxalq Həmzə Nigari Simpoziumu*. Ed. Mehmet Rıhtım, Metin Hakverdioğlu. 129-138. Amasiya: Amasya Üniversitesi Yayınları, 2012.